

“Yırtıcı jurnallar”dan qorunma yolları

Mədinə Səidova¹, Nigar İsmayılova², Rəhilə Həsənova³, Firudin Əsgərov⁴

^{1,2,3,4}AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutu, Bakı, Azərbaycan

¹medinasaidova@gmail.com, ²nigar.ismayilova.iit@gmail.com, ³rahasanova@gmail.com,
⁴firudinasgarov@gmail.com

Xülasə – Tezisdə beynəlxalq elmi jurnallarda məqalə çapı ilə bağlı problemlər araşdırılmışdır. Tədqiqatçının elmi jurnal seçərkən diqqət yetirəcəyi əsas məqamlar sadalanmışdır. Son illər ərzində istifadə olunan kibercinayətkarlığın yeni aləti “yırtıcı” və “oğurlanmış” jurnallar haqqında məlumatlar və nümunələr verilmişdir. Burada həmçinin tədqiqatçının informasiya təhlükəsizliyinə qarşı yönəlmiş fərdi məlumatlarının oğurlanması kimi faktlar da sadalanmışdır. Cinayətkarlar tərəfindən hansı jurnalların hədəf olaraq seçilməsi ehtimalları haqqında məlumatlar verilmiş və “yırtıcı” jurnalların tələsinə düşməmək üçün onların əvvəlcədən aşkarlanması meyarları göstərilmişdir.

Açar sözlər – yırtıcı jurnal, oğurlanmış jurnal, beynəlxalq akademik baza, yırtıcı jurnalların tələsi, informasiya təhlükəsizliyi, kiber cinayət

I. GİRİŞ

Tədqiqatçının elmi fəaliyyətinin nəticələrini məqalə şəklində beynəlxalq elmi jurnallarda çap etdirməyə cəhd göstərməsinin müxtəlif səbəbləri mövcuddur: beynəlxalq elmi cəmiyyətdə tanınmaq, beynəlxalq akademik bazalarda yer tutmaq, qiymətləndirmə sistemlərində çəkiyə malik olmaq və s. Akademik verilənlər bazası elmi təşkilatları, tədqiqatçıları, məqalələri, onlara olan istinadları indeksləşdirən, bu istinadların kəmiyyət göstəricilərini (ümumi istinadların sayı, Hirş indeksi və s.) təqdim edən elmi nəşrlərin referativ verilənlər toplusudur. Bu akademik verilənlər bazası jurnalların, məqalələrin, xülasələrin, dissertasiyaların və hesabatların toplusunu özündə saxlayır. Jurnalın məhz beynəlxalq elmi bazalardan seçilməsi o qədər də asan proses hesab olunmur. Bilirik ki, beynəlxalq bazalarda təmsil olunan, impakt faktorlu jurnallar çox sərt tələblərə malikdir. Hətta bu jurnalların beynəlxalq bazalarda qiymətləndirilməsi üçün ümumiləşdirilmiş ciddi tələblər mövcuddur. Onların bəzilərinə nəzər salaq:

- Dövrü nəşrə malik olmalıdır (ən azı ildə 1 dəfə çap olunmalı, dövrilik tezliyinin bərabərliyi gözlənilməli, ISSN nömrəsinə malik olmalıdır);
- Beynəlxalq auditoriya üçün oxunaqlı olmalıdır (ədəbiyyat siyahısı Roman şrifti ilə yazılmalı, ad və xülasə mütləq ingilis dilində də verilməlidir, tam mətn isə istənilən dildə çap oluna bilər və ingilis dilində fəaliyyət göstərən veb saytı olmalıdır);
- Nəşrlərin ümumi sayı yüksək olmalıdır;

- Müəlliflərin, redaksiya heyətinin beynəlxalq müxtəlifliyi gözlənilməlidir;
- Nəşr etikasına riayət olunmalıdır.

Bütün mövcud elmi jurnallar bu cür tələblərə bütövlükdə cavab verə bilmir. Məhz buna görə də jurnalların məqsədi elmlilikdən yayınmaq və fırıldaqçılıq yolu ilə daha çox mənfəət əldə etmək istiqamətində dəyişir.

II. ELM DÜNYASINDA KİBERCİNAYƏTKARLIĞIN YENİ ALƏTİ

Son araşdırmalar onu göstərir ki, kiber cinayətkarlar oğurlanmış elmi jurnallardan bir alət kimi istifadə edirlər. Bu isə informasiya təhlükəsizliyinin pozulmasına gətirib çıxarır. Açıq əlyətər jurnallarda müəlliflərə hücum çox vaxt maliyyə xarakteri daşıyır. Hal-hazırda saxtakarlar tədqiqatçılara demək olar ki, yalnız maddi məqsədlə hücum edirlər. Onlar müəlliflərin elektron ünvanlarının siyahısını hazırlayıb onlara yalançı məktublar göndərirlər. Bu elektron ünvanları açıq əlyətər jurnallardan xüsusi hazırlanmış proqram təminatı vasitəsilə əldə edirlər. Elektron ünvanların siyahısı hazır olduqdan sonra saxtakarlar müəlliflərə saxta hesab-faktura və ya fişinq veb saytlar göndərərək onları aldatmağa çalışırlar. Bu saxta məktublarda çoxunda onlar böyük mükafat söz verir, biznesin yeni imkanları haqqında danışır və öz “qurban”ları haqqında daha çox informasiya əldə etməyə çalışırlar. Sonra əldə etdikləri bu informasiyadan müəllifə yönələn hiylənin növbəti mərhələsində istifadə edirlər. Bu, elm dünyasında müəllifin informasiya təhlükəsizliyinə yönəlmiş yeni tip hiylə hesab olunur. Bu tip saxtakarlıqla mübarizə aparmaq üçün müəlliflər belə məktublara ümumiyyətlə əhəmiyyət verməməli, bundan başqa elektron məktuba əlavə olunan .html, .jar, .exe, .xml tipli faylları açmamalıdır. Fişer zərərli proqram təminatı yarada bilər ki, bu da informasiya oğurlamaq üçün “qurban”ın əməliyyat sistemini yoluxdura bilər [4].

III. ELMİ JURNALLARI NECƏ SEÇMƏLİ?

Tədqiqatçı üçün beynəlxalq akademik bazalarda təmsil olunan elmi jurnallarda məqalə çap etdirmək adətən çətin olur. Çünki buna tədqiqatçının kifayət qədər zamanı olmalı, həm də maddiyyət sərf olunmalıdır. Bu zaman bəzən tədqiqatçılar alternativ yol axtarmağa başlayırlar ki, bu da öz növbəsində onları “yırtıcı” jurnalların tələsinə salır, çünki bu cür jurnallarda məqalə nəşr etdirmək həm asan, həm də qısa müddətdə həyata keçir.

“İnformasiya təhlükəsizliyinin aktual problemləri” III respublika elmi-praktiki seminarı, 08 dekabr 2017-ci il

Məqaləni hansı jurnallarda çap etdirməli olduğunu dəqiqləşdirmək üçün tədqiqatçı etibarlı mənbələrdən istifadə etməlidir. Məsələn, SCImago Journal Ranking, Ulrich's Periodical Directory, Directory of Open Access Journals, Journal Citation Reports, Cabell's Online Directory, Lamp's Journal Ranking Site kimi bazalara müraciət etmək daha etibarlı hesab olunur.

Jurnalı seçərkən ilkin olaraq yuxarıda sadalanan beynəlxalq akademik bazaların elmi jurnallara qoyduğu tələblərə diqqət yetirmək lazımdır. Burada ən vacib məqamlardan biri jurnalın hansı elmi sahəni əhatə etməsini araşdırmaqdır. Bu konkret bir elm sahəsi olmalı və ya yaxın elm sahələrini əhatə etməlidir. Əgər jurnal müxtəlif istiqamətlidirsə və ya bütün elm sahələrini əhatə edirsə, ehtiyatlı olmaq lazımdır. Jurnalın sayında redaksiya heyəti haqqında məlumat və əlaqə vasitələri əks olunmalıdır. Bu cür məlumatların olmaması müəllifdə jurnalın əsl olmasına şübhə oyatmalıdır. Jurnalın sayından qeydiyyatda olduğu beynəlxalq akademik bazalara birbaşa istinad olmalı və bu istinadların həqiqiliyi yoxlanılmalıdır. Məqalənin çap edilməsi üçün qəbul olunma tarixi, rəy müddətinin də həqiqətə uyğun olması yoxlanılmalıdır. Ən çox rast gəlinən uyğunsuzluqlardan biri də dövrü nəşrin eyni tezliyə malik olmaması və ədəbiyyat siyahısının Latın əlifbası ilə verilməməsidir.

IV. YIRTICI JURNALLAR

Amerikalı kitabxanaçı, Kolorado Denver Universitetinin dosenti Cefri Bill ilk dəfə “yirtici jurnallar” ifadəsini işləmişdi. O, bu cür jurnalları 2008-ci ildən analiz etməyə başlamışdı. Buna səbəb isə ona jurnallardan redaksiya heyətinə dəvət haqqında şübhəli elektron məktublardan gəlməsi idi. Hazırda bu məktublardan içərisində də çoxsaylı qrammatik səhvlər mövcud idi. Həmin vaxtdan etibarən o, mütəmadi olaraq yenilənən, böyük ehtimalla “yirtici” hesab olunan jurnalların siyahısını işləməyə başladı. Hazırda bu siyahı Scopus və Web of Science kimi beynəlxalq akademik bazalar tərəfindən yoxlanılır, bazada qalmaq və ya çıxarılmaq haqqında qərar qəbul edilir. Billin hesablamalarına görə mövcud jurnalların 25%-i “yirtici” hesab oluna bilər. 2011-ci ildə bu siyahıda cəmi 18 jurnalın adı olduğu halda, 2016-cı ildə bu rəqəm 923-ə çatmışdı. 2017-ci ilin əvvəlində isə siyahıda 1155 nəşriyyatın və 1294 jurnalın adı var idi [2-4].

Yirtici jurnal müəllifdən ödəniş tələb edən, əvəzində isə əsl jurnalın göstərdiyi redaksiya və nəşriyyat xidmətlərini göstərməyən jurnallardır.

V. “OĞURLANMIŞ” JURNALLAR

Bəzən “yirtici jurnal” termini ilə yanaşı “oğurlanmış jurnal” termini də tez-tez istifadə olunur. Bu, cinayətkarlar tərəfindən pul qazanmaq məqsədi ilə adı əsl jurnalın adına yaxın olan ada malik jurnalın nəşridir. Cinayətkar bu cür jurnalları aşağıdakılara əsaslanaraq seçir:

- Nüfuzlu, lakin az tanınmış jurnallar daha asan oğurlanır və cinayətkarlar adətən bir jurnal nəşr edən individual nəşriyyatlara daha tez-tez müraciət edirlər;

- İngilis dilli olmayan ölkələrdə nəşr olunan elmi jurnalları hədəf seçirlər;
- Web of Science bazasında indeksləşən və yüksək impakt faktoru olmayan jurnalların adını oğurlayırlar;
- Veb-saytı olmayan jurnalları tələyə salmaq daha asan olur.

Bu cür jurnalların veb-səhifələrinin yaradılmasında isə, adətən aşağıdakı hiylələrdən istifadə olunur:

- Cinayətkarların seçdiyi domen adları konkret ölkəyə məxsus olmur, adətən “.org” sonluğu ilə bitir. Bu isə həmin jurnalın konkret olaraq hansı ölkəni təmsil etdiyini və beləliklə, cinayətkarın kimliyini gizlətməmiş olur. Onlar qeydiyyatdan keçərkən saxta məlumatlar qeyd edirlər;
- Saytda tanınmış alimlərin adlarından sui-istifadə olunur;
- Jurnalın veb saytı Thomson Reuters və s. kimi bazalara keçid linkləri yerləşdirilsə də bu linklər sadəcə həmin bazalara keçid funksiyasını oynayır və jurnalın bazada qeydiyyatını əks etdirmir;
- Redaksiya heyəti ilə əlaqə məlumatlarının olmaması cinayətkarları birbaşa tapmağı çətinləşdirir;
- Yalançı qeydiyyat keçidlərindən istifadə olunur;
- Elmi tərəfdaşlar olaraq saxta təşkilatların adları göstərilir. Məsələn, “International Association of X”, “American Society of X”, “World Association of X” və s. kimi yaxşı səslənən adlardan istifadə olunur.

Beynəlxalq elmi ictimaiyyətdə yirtici jurnalların qurbanlarına nümunə kimi bir neçə faktlar mövcuddur. Məsələn, DOAJ bazasında olan 9822 jurnaldan 904-ü “yirtici” jurnalların siyahısındadır. Hətta “International Journal of International Journals” adlı jurnalda belə məqalə nəşr etdirən müəllif var. Qazaxıstanda 2011-2014-cü illərin araşdırmasına görə alimlərin Scopus bazasında nəşr olunmuş məqalələrinin 40%-i bu bazadan çıxarılan 3 jurnalda nəşr olunub. Prishtina Universitetinin rektoru Marjan Dema adlı alimin elmi fəaliyyətini qiymətləndirərkən International Journal of Mathematical Archive (IJMA) jurnalında nəşr olunan məqaləsi isə jurnal şübhəli olduğuna görə nəzərə alınmayıb və ona layiq görülən elmi ad bu səbəbdən əlindən alınmışdır [5-7].

VI. YIRTICI JURNALLARI NECƏ MÜƏYYƏNLƏŞDİRMƏLİ?

Bəzən yirtici jurnalların asanlıqla aşkarlanması mümkündür. Yirtici jurnalların bəzi meyarlarına nəzər salaq:

- Məqalələrin qısa müddətdə qəbul edilməsi;
- Redaksiya şurasının üzvləri haqqında məlumatın olmaması;
- Sürətli resenziya və qısa zamanda nəşr müddəti;
- Tanınmış jurnalların adı və ya veb-saytının imitasiyası;

**“İnformasiya təhlükəsizliyinin aktual problemləri”
III respublika elmi-praktiki seminarı, 08 dekabr 2017-ci il**

- Jurnalların bir-biri ilə az əlaqəsi olan iki və ya daha çox istiqamətləri əhatə etməsi:
 - International Journal of Philosophy and Social Sciences;
 - Global Journal of Pharmaceutical Sciences and Education;
 - Journal of Applied Mathematics and Fluid Mechanics.
- Bu cür nəşriyyatlar adətən çoxlu sayda jurnal nəşr edirlər. Məsələn:
 - Academic and Scientific Publishing – 355 jurnal;
 - Scientific Research Publishing – 351 jurnal;
 - International Scholars Journal – 343 jurnal.
- Tanınmış jurnalların məqsəd və təyinatlarını olduğu kimi kopyalayirlar. Məsələn:
 - The Global Journal of Academic Librarianship - Journal of Academic Librarianship;
 - The International Journal of Librarianship and Administration – Journals of Librarianship and Information Science.
- Tanınmış jurnalların adlarının qarşısına yalnız “International” və “Global” kimi sözlər əlavə olunmaqla yeni jurnallar yaradırlar. Məsələn:
 - International Journal of Applied Physics – Journal of Applied Physics (IEEE).

Yırtıcı jurnalı əsl jurnaldan fərqləndirən əsas cəhətlər aşağıdakılardır:

- Saytlarda jurnal haqqında məlumatların olmaması (redaksiya heyəti, əlaqə və s.);
- Jurnalın əhatə dairəsinin həddindən artıq geniş olması;
- Jurnalda müəllif üçün tərtib olunmuş tələblərin tam ödənilməməsi: bəzən açar sözlərin sayı, xülasə, ədəbiyyat siyahısının transliterasiyası və s. jurnalın tələblərinə cavab vermir;
- Dil problemi (məqalədə təsvir olunan cədvəllərin, sxemlərin tələb olunan dildə təqdim olunması).

NƏTİCƏ

Son illər kibercinayətkarlığın yeni aləti kimi istifadə olunan “yırtıcı”, “oğurlanmış” jurnallar elmi cəmiyyətdə tədqiqatçıların informasiya təhlükəsizliyinə qarşı yönəlmiş

təhdid hesab olunur. Belə ki, saxtakarlar tərəfindən fərdi məlumatlar əldə olunaraq onlara maddi ziyan vurulmaqla yanaşı, habelə elmi cəmiyyətdə statuslarına xələl gətirilmiş olur. Beləliklə, “yırtıcı” jurnalların tələsinə düşməmək üçün yuxarıda sadalanan məqamlara diqqət yetirilməlidir. Müəllif özü hətta jurnalı analiz edib, onun ümumi tələblərə hansı səviyyədə cavab verdiyini yoxlaya bilər. Əgər tədqiqatçı jurnalın hər hansı bir tələbi ödəmədiyini görürsə, onun yırtıcı jurnal olmasına ehtimal etməlidir. Bundan başqa yırtıcı jurnalların tələsinə düşməmək üçün tədqiqatçının birbaşa adına ünvanlanmış elektron məktubları nəzərə almamalı, əgər jurnalın tanınmış bazalarda indekslənməsi haqqında məlumat varsa, onun həqiqiliyini yoxlamalı, jurnala məxsus saytın InterNIC, Domain Tools, GoDaddy, OnlineNIC saytlarında Whois profilini analiz etməli, saytda mövcud faylların mənbəyini yoxlamalı və veb saytın ümumi dizaynını qiymətləndirməlidir.

ƏDƏBİYYAT

- [1] Martino A.S. & Perramon X. (2010) Phishing secrets: history, effects, and countermeasures. International Journal of Network Security 11(3), 163–171.
- [2] Beall, J. (2013). "Predatory publishing is just one of the consequences of gold open access". Learned Publishing. 26 (2): 79–83. doi:10.1087/20130203
- [3] Beall, J. (2012). "Predatory publishers are corrupting open access". Nature. 489 (7415): 179. Bibcode:2012Natur.489..179B. PMID 22972258. doi:10.1038/489179a
- [4] Elliott, Carl (June 5, 2012). "On Predatory Publishers: a Q&A With Jeffrey Beall". Brainstorm. The Chronicle of Higher Education.
- [5] <http://beallist.weebly.com/hijacked-journals.html>
- [6] <https://scholarlyoa.files.wordpress.com/2012/11/criteria-2012-2.pdf>
- [7] <http://www.the-scientist.com/?articles.view/articleNo/49862/title/Identifying-Predatory-Publishers>

WAYS OF DEFENDING FROM "PREDATORY JOURNALS"

Madina Saidova¹, Nigar Ismaylova²,
Rahila Hasanova³, Firudin Asgarov⁴
^{1,2,3,4}Institute of Information Technology of ANAS,
Baku, Azerbaijan
¹medinasaidova@gmail.com, ²nigar.ismaylova.iit@gmail.com,
³rahasanova@gmail.com, ⁴firudinasgarov@gmail.com

Abstract – Thesis investigates problems about printing an article in the international scientific journals. Key points of a researcher's choice of a scientific journal are listed. Information and examples are given about a new tool for cybercrime used in recent years "predatory" and "stolen" journals. Here also the facts as to theft the researcher's personal information against the information security are listed. Information is given about probabilities which journals are targeted by criminals and the criteria for their predetermined detection to avoid the trap of "predatory" journals are shown.

Keywords – predatory journal, hijacked journal, international academic database, information security, cybercrime